

dan komt men ook tot de opvatting, dat 't kind moet opgevoed worden tot innerlijke tucht, de van binnen uit gegroeide orde. Ook de grondbeginselen van de N. E. T. spreken daarvan bij punt 7: „t verwerven van de innerlijke tucht van de vrijheid“.

Het vrijheidsideaal gegrond op de religie der innerlijkheid voert consequent tot deze opvatting. Straf en belooning wil men niet. Dat zijn maar uitwendige middelen. Die hebben geen opvoedende kracht. Zij zijn immers den mensch onwaardig. Het „Leven“ moet zich van binnen uit ontplooiën.

Maar zoo overschat men 't vermogen van den natuurlijke mensch en wordt het vreeselijk karakter der zonde miskend.

Bewust beïnvloeden.

Die innerlijkheidsreligie leidt ook tot de bewering, dat we het kind niet moeten beïnvloeden in een bepaalde richting. Maar we moeten het helpen worden wat hij is.

„Velen“, zegt Kees Boeke, „vatten opvoeding op, als een gelegenheid om de kinderen zo te beïnvloeden, dat ze met grootst mogelijke waarschijnlijkheid over allerlei dingen zullen gaan denken net als zij zelf. Katholieken zullen hun kinderen zo trachten op te voeden, dat ze Katholiek, communisten zo, dat ze communist worden enz. Dit nu bedoel ik juist niet.“

Integendeel, ik tracht juist zoveel mogelijk al zulke bewuste beïnvloeding te vermijden. Ik wil niet de kinderen sturen in een bepaalde richting.⁵³⁾

Dit is niet helder uitgedrukt, want elke opvoeding is juist bewuste beïnvloeding. Zonder bewuste beïnvloeding is geen opvoeding mogelijk. Ook Kees Boeke doet aan bewuste beïnvloeding, stuw in een bepaalde richting. Bijvoorbeeld: wil de Bespreking slagen, dan moeten de kinderen eerst beïnvloed worden in dezen geest: „nu hebben wij allen samen de leiding, anders dan op een gewone school“. Bij het Weekbegin worden soms verhalen van groote persoonlijkheden of levenservaringen gegeven, die tot denken brengen.⁵⁴⁾ In welke richting?

Bewust beïnvloeden. In 't Referaat „Vernieuwde Leiding“ wordt meegedeeld, dat de kinderen nu en dan liederen zingen, die „deze gedachten uitdrukken“, n.l. dat de innerlijke stem, de rechtbank in ons is, waarvoor wij allen moeten verschijnen. Bewuste beïnvloeding.

Redelijke der dingen.

En dan: heenwijken naar 't redelijke der dingen, hun laten zien wat redelijk is en ze er aldus toe krijgen dit redelijke te gehoorzamen. Dat is toch bewust beïnvloeden in een bepaalde richting. En dan nog wel in een van 't schriftuurlijk denken afvallige richting. Wat beteekent dat: het redelijke gehoorzamen? Oogenschijnlijk hebben we hier te doen met een algemeen-geldige maatstaf. Het redelijke, het verstandige. Het is slechts schijn, want inderdaad kan ook dat redelijke zeer subjectief en dus zeer willekeurig worden toegepast. Want meestal wordt redelijk genoemd wat voor ons besef redelijk is, maar het daarom nog niet is. Alles hangt hierbij af van de vraag hoe de gesteldheid van het hart der menschen is, gericht op God of van Hem af. Dat bepaalt het inzien van 't redelijke der dingen, n.l. opgevat als: zoo behooren ze te zijn.

Kees Boeke acht bijv. redelijk niet te straffen en te beloonen, acht het redelijk geen gezag te erkennen. Ja, hij acht het zelfs redelijk niet in een persoonlijk God te gelooven. Maar de Schrift zegt: De dwaas zegt in zijn hart: er is geen God (Ps. 14). De bijbel kwalificeert zoo'n gezegde dus als dwaas, als onredelijk. Voor Boeke is redelijk wat overeenkomt met de gedachten, het souverein gewaande denken van den autonomen mensch. Dus achter dat spreken over de redelijkheid der dingen steekt de religieuze gesteldheid van het afvallig denken.

De innerlijkheidsreligie en 't geloof in God.

Nog scherper komt de tegenstelling met een Christelijke opvoeding uit door wat deze subjectivist denkt over God en over de zonde.

Hij zegt, doelende op het religieuze:

„Ik zelf heb mijn eigen gedachten over deze dingen, die mij door vele jaren van denken en van zware ervaringen gegroeid zijn.“⁵⁵⁾

En wat is het resultaat?

Dat hij niet geloof in een persoonlijk God, zooals hij het op een lezing te Rotterdam in 1936 uitdrukte. Hij zegt wel, dat wij door een hooger beginsel geleid moeten worden. En dan hoort hij een R. Katholiek spreken over de eeuwige waarheden door de Kerk bewaard, hij hoort een rechtzinnig Protestant spreken over 't buigen voor de autoriteit Gods in de Schrift, hij hoort een Vrijzinnige en een Christen-Socialist.

Kees Boeke meent, dat al die verschillende richtingen, die elkaar principieel bestrijden in wezen dichter bij elkaar staan dan zij zelf beseffen. Niet in de objectieve formulering van hun geloof, maar in hun diepste overtuiging.

„Wij moeten ons, sprekende over het religieuze, bepalen tot de subjectieve verschijningsvorm van dat ondenkbare“. Want: „het is voor de mens uitgesloten enig besef te hebben van 't objectief bestaan

van God“. „Wat we hebben en alleen maar kunnen hebben is het subjectieve beleven“.

Voor Kees Boeke ligt het wesenlijke van alle religieuze ervaring op het terrein van het subjectieve beleven.⁵⁶⁾ De subjectieve ervaring is hier de kern van de religie. (Precies als bij de Quakers.) Ieder ervaart zijn god, ieder heeft zijn eigen god, zijn „hemelse Vader“.

„Ter vermindering van misverstand spreek ik meestal niet van „God“, maar van de „Eigen-god“ om daarmee uit te drukken dat ik bedoel datgene dat het voor-ieder-persoon-eigene is.“⁵⁷⁾

En:

„We moeten, als we over God spreken, niet denken aan een God, die zich op een bepaalde plaats als een wolkkolom of in een onweer openbaart, ook niet aan een God, die de speciale God van een bepaald geestelijk volk is; maar aan onze God, die God van ieder onzer, van wie wij, ieder van ons afzonderlijk zeggen kunnen: „ik ken Hem“.“⁵⁷⁾

In „The Children's Workshop Community“ heet het:

„There is, as we have experienced, for each of us our God, our Heavenly Father, our sin, but these are exclusively related to us, as is our shadow, our body, our mind.“

We each of us can indeed reach out to our Highest but we never can unite in worshipping or praying to a Highest.“⁵⁸⁾

Hoe is het te verklaren, dat de menschen aan een God zijn gaan gelooven, ver boven hen verheven?

Volgens Kees Boeke hierdoor, dat het subjectieve verlangen der menschen naar rust, naar geluk hen steeds weer heeft gedreven om God te zoeken. De menschen hebben toen deze groote denkfout begaan, dat zij uit hun subjectieve ervaringen zonder meer geconcludeerd hebben tot objectieve bestaandheden: er is een God, de Schepper van hemel en aarde. Dat was de rampzalige stap in het denken der menschen.⁵⁹⁾

In bovengenoemd Engelsch werkje heet het:

„The crisis has come. The results of wrong thinking during all the ages of man's existence are everywhere showing themselves; it is no longer any good to shut our eyes to it. Not "back-to-the Bible" campaigns, not even a "back-to-Jesus" campaign, will meet the situation, so long as the main difficulty has not been clearly recognised.“

We must begin to see the great mistake we have made: that we have from our personal experiences made deductions as to cosmic existences“.

Zoo kan alleen spreken wie van de ware Godskenis vervreemd is. Wie God, Die Zich in Zijn Woord geopenbaard heeft den rug heeft toegekeerd en zich gewend heeft tot de afgoden. Want die Eigen-god, dat z.g. Hoogere is een abstractie, een gedachteninsel. Wie zich daarvoor buigt, aanbidt een afgod, een idool. Dit is modern heidendom.

Wie nog in God geloofd zou dit doen door een denkfout! Het geloof in God botst met de redelijkheid van den autonomen mensch. Voor die redelijkheid van 't souverein gewaande denken moet dat geloof wijken.

Hier zien we de rampzalige gevolgen van de overschatting van 't menschelek denken, dat zijn grenzen niet meer erkent, dat de eenvoudige klare wijsheid van Gods Woord in het aangezicht weerspreekt.

De Schrift spreekt voor zichzelf. En wie het aandurft het bestaan van God te ontkennen, van dien Eenigen Souvereinen God, Die hemel en aarde schiep, Die alle dingen leidt naar zijn Raad, Die in Jezus Christus zoo nederbuigend goed is voor zijn volk, Die getrouw Zijn Woord houdt in belofte en bedreiging, wie dat aandurft moge ter harte nemen wat de profet Jesaja zegt: „Zie gij allen, die een vuur aansteekt (dat is, die wijsheid voorgeeft uit eigen harten, buiten Gods Woord..... Kantt. St. Vert.), die U met spranken omgordt, wandelt in de vlam van uw vuur en in de spranken, die gij ontstoken hebt“. (Jes. 50 vs 11).

De innerlijkheidsreligie en de zedelijke norm.

In de tweede plaats in de beschouwing over goed en kwaad komt hetzelfde afvallige grondmotief naar voren.

Ook hier: geen geloof aan een objectief bestaanden norm, maar alleen 't subjectief ervaren.

Er is geen algemeen-geldende norm van goed en kwaad. Ieder ervaart wat voor hem persoonlijk goed, of voor hem persoonlijk kwaad is. Wat voor den een goed is, is het nog niet voor den ander, wat de één als zonde aanvoelt is het nog niet voor een ander. Ieder maakt dus naar eigen subjectief inzicht uit wat goed of kwaad voor hem is.

En de wet der tien geboden dan?

Daarvan zei Kees Boeke na de bevrijding, dat in de oorlogsjaren toch wel gebleken was, dat die geen basis kon vormen voor de moraal, want verschillende geboden werden onder de bezetting als tijdelijk onhoudbaar opzij gezet. En het gebod tot vijandsliefde bleek geheel en al onpractisch onder de gegeven omstandigheden. Een vast fundament voor de moraal, het eenige wat ons op den duur leiden kan is het

⁵⁶⁾ a.w. bl. 51 vlg. ⁵⁷⁾ a.w. bl. 53.

⁵⁸⁾ Kees Boeke, The Children's workshop community, bl. 54.

⁵⁹⁾ Kindergemeenschap bl. 52.

inwendige of innerlijke licht, dat als een Goddelijke openbaring schijnt in 't menschenhart. Die innerlijke stem, die zacht spreekt in ons hart en die wij allen kunnen hooren als wij heel stil zijn. (Referaat „Vernieuwde leiding“).

Maar als er geen algemeen-geldige norm voor goed en kwaad is, dan moet dat leiden tot een chaos.

Daarop antwoordt Kees Boeke: „Als wij ieder in volle ernst onze eigen-god gehoorzamen en doen wat wij geloven dat goed is, wij eenmaal allen één zullen zijn. Wij zullen naar elkander toegroeien en eenmaal in diepe Vrede verenigd zijn. En wij zullen meer en meer eenzelfde besef van goed en kwaad krijgen.“⁶⁰⁾

Uit deze beschouwingen hooren we nog duidelijk de nawerking van 't oude Quakergeloof.

Maar op grond van Gods Woord wijzen we deze beschouwingen over een subjectieve eigen-moraal af als zondige en gevaarlijke speculatie. Wie zich daardoor laat leiden raakt 't spoor bijster. Hoe zien wij ook hier weer de waarheid van wat prof. Dooyeweerd zegt in zijn artikelenreeks over de Antithese, dat „in de afgodische grondmotieven de zonde geen rol speelt“. Te weten zonde in den zin der Schrift en niet in subjectivistischen zin.

De bijbel leert ons, dat de zonde is de afval van God in 't hart, het religieuze centrum van ons bestaan. De radicale verdorvenheid, in de radix, den wortel. De mensch is door moedwillige ongehoorzaamheid van God afgefallen, heeft den band doorgesneden met de Levensbron en is vervallen aan den geestelijken dood. En alleen de radicale verlossing door Jezus Christus, in de wedergeboorte van den dooden zondaar door de werking van Gods Geest, stelt hem weer in gemeenschap met God, Dien hij weer Abba, Vader mag noemen.

⁶⁰⁾ idem bl. 54.

F. GROENENDIJK.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

NOGMAALS HET RAPPORT BEDRIJFSORGANISATIE: HET VERWEER VAN MR. K. GROEN. V (Slot).

15. Nog slechts enkele opmerkingen tenslotte. Mr. G. suggereert, alsof ik de Heilige Schrift zou zien als een verzameling „teksten“ en „bewijspunten“ voor allerlei leerstukken. En dan volgt een tirade, dat God het ons zoo gemakkelijk niet maakt. Dit is een dwaling, die er toe leidt de theologie te verheffen boven andere wetenschappen, omdat een theoloog in den bijbel uitgangspunten te kust en te keur kan vinden, doch een chemicus b.v. niet. We zouden dan de volheid van a. Gods werken uit het oog verliezen ten behoeve van de faculteit der godgeleerdheid. Doch niet zij bepaalt die volheid, doch die volheid haar. Anders zou de wetenschap der theologie over heel het leven gaan heerschen. Enz.

Misschien maakt het op deze en gene indruk. Ik vind deze polemiek uiterst zwak. Mr. G. vergeet, om te beginnen, dat hij met zijn wetenschappelijke visie (die van de W. d. W.), in bond met anderen het leven tracht te beheerschen. B.v. de bedrijfsorganisatie en de partij. Dit is filosofisch imperialisme.

Maar zijn waarschuwing aan mijn adres, dat we op het standpunt van mijn critiek gevaar loopen voor theologisch imperialisme is zeer onbillijk. Ik heb geen woord over theologie gezegd. Ik sprak slechts van den bijbel. En ik wilde, dat men in de studiecommissie-voor-bedrijfsorganisatie dien bijbel zou openen. Dat was een studiecommissie, waar geen enkele theoloog zitting in had. Mr. G. moest toch eigenlijk ophouden met zulke dikke woorden te scherpen. Als ik een gezelschap van niet-theologen opwek om den bijbel samen te lezen, en het licht daaruit op te vangen, dan is het toch wel absurd om te roepen: o wee, hier dreigt het gevaar van theologisch imperialisme. Of is het Woord Gods voor mr. G. een theologisch-wetenschappelijk handboek? De bijbel is niet het boek-der-theologen; maar het is het Woord Gods voor iedereen, voor eenvoudigen en geleerden, en bij de laatsten: voor theologen, juristen, politici, economen gelijkelijk. Ik vraag geen wetenschappelijke Schriftstudie van de commissie, doch wel het voor-wetenschappelijk luisteren naar alles wat de Schrift zegt ook over de vragen, waarvoor de commissie zich gesteld zag.

Het lijkt me overbodig nog meer woorden aan deze passage te verspillen. Met alle schoone woorden en alle stout geschreeuw is het heusch nonsens, wat mr. G. in dit verband zegt.

16. Een enkele opmerking over de afwijzing bij mr. G. van mijn critiek, dat zelfstandigheid en onderlinge verflechting onverenigbaar zijn. Met instemming verwijst mr. G. weer naar Dooyeweerd en komt hij opnieuw met een citaat van dhr. Zijlstra, inhoudende dat men „grens“ niet steeds ruimtelijk mag zien. De grens tusschen het „terrein“ der overheid en dat van eenigen bedrijfskring zou door mij dus blijkbaar ruimtelijk worden opgevat. O neen, ik had heusch wel begrepen dat dat niet het geval was. Maar tegelijk houd ik vol:

de taal
ruim
het zij
tegen c
duiding
niemans
bij niet
grens,
en „ne
elkaar
elkaar
kweek

17.
hebben
stelling
behart
dat de
taak d
Verder
stande
taal m
king t
herinne
alleen
huidige
heidsa
stap v
zal hij
volgens
alleen
veel m
dat de
sterke
standig
gansch
dan de
rem? 6

Voor
verorde
ganen“
G. Ik
dat de
van de
den; e
ven he
wing d
meer
ken va
ken“ C
rig. E
gelukk

18.
ongese
vraag
de pla
heeft
daarto
meent
tijd ge
een be
ik zijn

Maar
ik hier
mr. G.
al aan
de ven
die va
heid, c
roep,
van he
van se
nog he
k w e
dit pu
schen
diepe
alle v
Schrift
Mozak
hulsta
geen p
vanda
de ope
heid :
s.l.e.k.
troon
iets m
ginger
de He
en zij
schen
over
samen
ons bi
het ee
den v
Doch
ken o
tijd, c
leeren
het ee
voor
er bij
gangb
naar
de th
Schrift
het k